

Rellegir els clàssics contra la hipocresia

Autor: Eduardo Huchin, Karla Sánchez i Aurora Luque

Data de publicació: 08-01-2022

L'Eduardo Huchin Sosa i la Karla Sánchez van entretrevistar l'1 de desembre passat per a la revista digital 'Letras Libres' l'Aurora Luque, filòloga, sobre la vigència de l'Antiguitat Clàssica en el nostre present.

“Rellegir els clàssics ens podria ajudar a qüestionar les nostres hipocresies més vils”. Entrevista a Aurora Luque

Aurora Luque (Almeria, 1962) és una de les veus més prestigioses per parlar de l'Antiguitat clàssica i la seva vigència en el nostre present. Traductora de Safo i de Catul, editora i divulgadora de la lírica grecoromana escrita per dones, acadèmica, filòloga i, sobretot, poeta, Luque ha fet del món grecollatí la seva font d'inspiració, però també l'ha convertit en una cosa que forma part de la seva essència. Per a ella, tornar als clàssics significa pensar en allò que hi compartim, descobrir el que encara en podem aprendre. Significa parar l'orella per desxifrar els secrets que ells ens xiuxiuegen.

Vostè ha escrit: “De Grècia m'ha atret sempre, per la seva semblança amb la nostra, l'època hel·lenística, amb el fervor per les filologies i les biblioteques i els mites recòndits i la ironia i l'humor dels qui saben que viuen en un món desproporcionat i deforme”. Què és el que els clàssics grecollatins encara continuen dient-nos a dia d'avui?

Avui potser complementaria el que vaig escriure en aquella ocasió: posaria un focus cap a les èpoques arcaica i clàssica en tant en quant són diferents de la nostra. Per allò que van estrenar de curiositat, d'aventura intel·lectual, de creativitat i d'invençions. Contemplar com es creaven llenguatges, alhora que es desenvolupaven coneixements no sospitats abans. Per tot el que ens podria inspirar la seva actitud crítica davant la vida. Avui ens hem tornat molt covards. Per exemple, davant de la superstició religiosa i els seus danys col·laterals; els fonamentalismes. No tenim res que s'assembli a la valentia inaugural d'un Xenòfanes, que criticava la inanitat de l'esport o la creació dels déus a imatge humana, per exemple. O res igual a la decisió col·lectiva d'inventar la ciutat democràtica. O a l'anàlisi radical del

motor de la violència que enfronta els pobles que fa Tucídides. O al valor d'Eurípides en plena guerra per posar-se a la pell dels enemics vençuts. Potser rellegir aquests clàssics ens podria ajudar a qüestionar les nostres hipocresies més vils, com –per posar un exemple– la de tolerar els abusos contra la llibertat a Qatar, Emirats Àrabs o Aràbia Saudita a canvi del seu petroli i els seus patrocinis esportius.

Quins són els desafiaments en traduir i reconstruir els versos de Catul, Safo i altres autors grecollatins per acostar-los als lectors del segle XXI?

És una tasca que demana molt de temps i molta atenció. Has de comprar un bitllet a la màquina del temps i acostar-te fins a les seves vides, fins a les Verones o les Mitilenes. I demanar-los cortesament que t'acompanyin en el viatge de tornada perquè els vols presentar als lectors i lectores de poesia del teu segle. M'acompanya sempre un principi que m'obliga a respectar: ??que es puguin continuar llegint com els poetes que van ser. Arrufarien el nas si es veiessin traduïts en prosa. Intuir quina musicalitat va desitjar donar Catul a les seves paraules i intentar reproduir una dosi semblant de ritme, de pathos, amb els recursos de l'espanyol. En el cas de Safo, cal, a més, indicar o traduir d'alguna manera els silencis que envolten els seus fragments mal transmesos. Traduir poesia m'exigeix ??lentitud i intimitat: a tot estirar, avanço quatre o sis versos en una tarda.

Vostè diu que, a través dels segles, els escriptors han inventat la seva pròpia Safo, de vegades idealitzant-la, de vegades demonitzant-la, ¿com podem atansar-nos a la seva figura sense caure en distorsions?

No ens enganyem: hem d'acceptar per endavant que també la nostra Safo comportarà la distorsió inevitable del nostre segle. No hi ha una interpretació neutra i ahistòrica. Dit això, no estem en el pitjor tram de la història per entendre Safo. Disposem de més eines que mai per analitzar i entendre la seva condició de dona creadora, cosa que en èpoques brutalment puritanes i luteranes era pràcticament impossible. Els estudis de gènere i la teoria feminista són instruments epistemològics tan útils i necessaris com la filologia per penetrar en la seva poesia i en el seu món. Per primera vegada a la història d'Occident i del planeta es pot parlar d'homoerotisme sense que pesi en les ments l'ombra teològica del pecat cristià. La societat accepta que les dones desenvolupin plenament el seu talent: això era impensable fa unes dècades. Safo ja no és una rara avis, sinó una poeta plena i poderosa.

Ens pot explicar la manera com cada descobriment d'un nou fragment de Safo modifica allò que pensàvem de la seva obra?

Si no ho modifica, almenys confirma una cosa que intuïem o sospitàvem. Per exemple, el papir trobat el 2014 que conserva l'anomenat Poema dels germans, desconegut fins ara, il·lumina el que només aventuràvem a través de cites indirectes. Ens descobreix que a més dels poemes amorosos, privilegiats per la tradició, Safo va compondre poemes en una línia mixta que s'ha anomenat “cançons d'amor i mariners”: les conseqüències de l'eros agredolç afecten no només Safo, sinó també el seu germà navegant que es va enamorar d'una cortesana egípcia. Safo es preocupa per la pèrdua de la reputació familiar i demana ajuda a Hera, deessa protectora dels navegants a la Mediterrània. El nou text ajuda, doncs, a desmuntar la imatge d'una Safo intimista i reclosa en un món femení.

De la lírica grega arcaica només ens n'han arribat fragments fins a nosaltres. Com afavoreixen la creació fragmentària i la idea d'obra oberta, tan pròpies de la nostra època, a fer una lectura contemporània d'aquella poesia?

Estem de sort també en aquest aspecte formal (a més de l'aspecte simbòlic i ideològic, assenyalat més amunt). Les avantguardes del primer terç del segle XX ens van alliberar de moltes cotilles i mirinyacs. Per primera vegada, l'art explica una realitat fragmentada, onírica, trencada, desconstruïda, descomposta. Per primera vegada no cal afegir braços a l'estàtua que es recupera incompleta. Els fragments de Safo, a més de trencats, són breus. I el major auge dels gèneres ultrabreus el tenim en aquest segle: microrelat, haiku, aforisme... El fragment sàfic entra sense violència en el nostre hàbit lector.

Creu que el fet que dones classicistes, com Caroline Alexander o Emily Wilson, hagin emprès les seves pròpies traduccions d'Homer ens deixa veure nous aspectes de La Ilíada i l'Odissea que no eren presents en d'altres traduccions?

Sí. Certament em va sorprendre la visió d'Aquil·les com un insubmís que dóna Caroline Alexander al seu assaig La guerra que mató a Aquil·les. Davant de Borges, a qui no li agradava la Ilíada perquè “no es pot admirar un home com Aquil·les [...]”. Un home contínuament malhumorat, enfadat perquè la gent ha estat injusta amb ell”, Alexander presenta l'heroi com un rebel que decideix no tolerar la injustícia del cabdill Agamèmnon, del general, de l'alt comandament de l'Estat major. Mai no ens havien assenyalat que a la Ilíada tot es mou no només a partir de la ira o la còlera, sinó de la rebel·lia conseqüent i radical d'un cap militar contra el comandament superior. Sempre s'ha fet èmfasi en el mal

temperament de l'home, no pas en la insubordinació del militar. Ho fa Caroline Alexander (¿potser perquè les dones hem experimentat d'una altra manera la necessitat de la rebel·lió? Pot ser).

D'acord amb Simon Critchley, que fa referència a un món de dolor i guerra, la tragèdia àtica parla també de les nostres preocupacions i pors. És possible entendre la violència actual submergint-nos en l'obra de Sòfocles, Eurípides i Èsquil?

Sí, és clar. Tradueixo ara Les suplicants d'Èsquil, una obra que havia estat considerada com a primerenca i menor pel fet que el paper protagonista l'ostenta un personatge col·lectiu de dones, un cor femení, el grup de les Danaïdes. La violència que pateixen aquestes dones són actualíssimes: a Egipte se les obliga a un matrimoni forçat que elles eludeixen fugint amb vaixell i després són rebutjades quan demanen asil polític a la ciutat democràtica d'Argos, encara que al final l'assemblea vota a favor de l'acolliment. Hi pot haver més actualitat en un argument? Èsquil està donant-nos solucions al problema de les dones afganes trepitjades avui mateix pels talibans! El més admirable d'Atenes és que aleshores ja tenien estipulades les lleis i les maneres d'acollir els estrangers que demanaven refugi.

I no m'aturo en Creont, el tirà que s'acull a lleis rígides, un tirà extrapolable a totes les dictadures (la Nicaragua d'avui?). La guerra és un motiu universal. I els grecs ja van pensar en allò universal amb profunda honestedat: en la violència, el dolor, la perplexitat, l'estupor davant el destí i els seus tombs. Com no els hem d'admirar?

Vostè ha compilat i traduït un volum de poesia eròtica grega (Los dados de Eros, 2000), en el qual no només contempla des del nostre temps la lírica arcaica sinó també l'èpica d'Homer i d'Hesíode, o el teatre de Sòfocles i Aristòfanes. Fins a quin punt ens podem identificar amb aquesta concepció de l'amor i l'erotisme? Què no podem entendre?

Podem entendre-ho tot. És cert que la pederàstia platònica ha causat molt d'estupor. I és que partim d'una manera molt diferent a l'hora de relacionar-nos amb la sexualitat: a Occident ens veiem comminats a triar una identitat sexual essencialista i vitalícia. Un "és" homosexual o "és" heterosexual. S'aborda com un tema rigidament identitari. La flexibilitat sexual dels grecs era per contra sorprenent. La majoria dels grecs eren bisexuals: o millor, no "numeraven" les seves tendències. Safo s'hauria estranyat que li diguéssim lesbiana en el sentit actual. Estava casada i tenia una filla, ens diuen les fonts. Aprendre d'aquesta flexibilitat grega ens resultaria beneficiós i saludable al nostre segle XXI, tan rígid en aquest aspecte. D'altra banda, compartim amb aquells grecs el descobriment del plaer en aquesta espècie de neopicureisme hedonista que disfrutem en el present tan bon punt ens hemos després del jou moral de l'església catòlica.

A Greco-romanas. Lírica superviviente de la antigüedad clásica (2020) es dedica a recuperar poetes grecolatines, fins i tot reivindicant la paraula «poetessa». Com de difícil va ser fer aquest llibre? Quina és la importància de reconfigurar el nostre coneixement de l'antiguitat incloent-hi aquestes autores?

No és que reivindicui la paraula poetessa de forma exclusiva: assenyalo el procés històric que va portar a rebutjar-lo i que estem en condicions de superar. El terme es va carregar de negativitat per culpa de la brutal misogínia dels escriptors i intel·lectuals de la segona meitat del XIX (Campoamor i companyia), almenys a Espanya: van ser tan despietades les burles contra les dones que es van atrevir a publicar els seus versos que la paraula va quedar llastada i tacada fins avui. Però per què no la rescatem? Seria molt útil. Si diem, per exemple "poetes importants publiquen en aquesta col·lecció", algú pensa que totes puguin ser dones?

Editar el llibre va ser complex, atesos els diferents suports en què es trobaven els textos (còdexs, papirs, epigrames en pedra). Vaig trigar molts anys a rematar el que va ser la meua tesina o memòria de llicenciatura, que tractava ja el tema de la poesia composta per dones a Grècia i que vaig defensar el llunyà 1987. En aquests anys he anat constatant l'interès creixent per l'autoria femenina, pels rescats dels textos supervivents, per la rehabilitació dels noms de les autores, maltractadíssims o menyspreats per la indiferència acadèmica.

Davant de la negació automàtica de les seves existències o del seu encasellament acrític, cal desmuntar els tòpics de fragilitat, sensibilitat i ingenuïtat que mecànicament els eren atribuïdes. Com argumenta la gran filòsofa Amelia Valcárcel, "cal cuidar les tombes de les avantpassades".

Considera que les dones que actualment escriuen es poden veure reflectides en algunes d'aquestes autores?

L'obra conservada és molt escassa: això és un entrebanc. Tanmateix, els seus noms i les notícies sobre les seves vides (sovint tergiversades i manipulades) completen buits simbòlics. I aquestes escasses relíquies de versos supervivents desmenteixen l'encasellament secular que han patit. Perquè sovint aquestes poetes van cultivar gèneres "no

femenins”: l’oda política (Meli), la sàtira antiimperial (Sulpícia), la poesia èpica (Aristodama, poeta itinerant), les cançons per acompanyar el vi (Praxila), la poesia gnòmica (Cleobulina), etcètera.

Sovint es parla d’un “cànon clàssic”, un grup d’autors i obres que val la pena llegir i rellegir. De vegades es té la impressió que és una llista permanent, ¿però com podem reinventar el concepte? Creu que els clàssics són llibres no només per reverenciar sinó també per barallar-nos-hi?

Cal reinventar el concepte? Per què? ¿No podem suportar la idea que hi hagi uns llibres que són bons des de sempre? Per què? Perquè són occidentals i ara el que és occidental sona a empestat? Ni reverència ni odi: gaudi i aprenentatge. Millor llegir-los i després, amb arguments, acollir-los o excloure’ls de les nostres vides. Però l’Antígona de Sòfocles amb què la substituïm? Tota la literatura creada pel camí dels segles des de l’Antiguitat fins als nostres dies s’assaboreix i es gaudeix millor si coneixem els ingredients primordials, els primers plats, les primeres receptes, les infàncies dels gèneres. Encara que això d’infantesa és relatiu: a veure si podeu millorar Les troianes d’Eurípides.

Com seria la biblioteca ideal dels seus clàssics? Quines obres i autors considera imprescindibles?

No goso donar una llista d’imprescindibles, perquè la meua biblioteca va canviant: a cada edat n’he necessitat uns o altres. Safo i Catul sempre m’han acompanyat. I sempre he tingut a prop l’Odissea, i Hesíode, Arquíloc, Alceu, Anacreont. Als setze i disset anys em van enlluernar el Fedre de Plató i l’Antígona i l’Èdip de Sòfocles. I després Les troianes d’Eurípides. I l’humor absolutament lliure i genial d’Aristòfanes només possible en una democràcia sana. I l’immens Èsquil: primer amb les seves Eumènides, ara amb les seves Suplicants. I el savi amic Epicur, el retrat del qual presideix casa meua. I ara torno sobre els epigrames hel·lenístics amb la magnífica edició de Quinientos epigramas griegos, acabada d’editar per En Luis Arturo Guichard a Letras Universales de Cátedra.

Com se serveix del món clàssic no només com a matèria d’estudi sinó també per escriure una obra pròpia?

Una mica a la manera del gran Borges: “Cercado estoy por la mitología. / Nada puedo. Virgilio me ha hechizado”. I una mica sota l’estímul feminista, que em mou a mirar sota la catifa dels mites, a parar l’orella darrere les parets que tanquen Medees i Penèlopes i Fedres i Danaïdes per escoltar les seves veus, ja no tan tènues i desateses. Però jo no em valc del món clàssic com d’alguna cosa externa: el món clàssic s’apodera de mi, diguem-ne que el porto dins, que els seus poetes m’acompanyen com a amics i llegendes i versos em xiuxiuegen a cau d’orella. Aquest és el poder de la literatura: està feta de paraules alades que viatgen i es burlen de la tirania dels segles i dels mil·lennis i ens atansen la bellesa dels mons llunyans en el temps i l’espai. No hi ha res més present i viu que allò que conté qualsevol llibre.

Letras Libres

Per Eduardo Huchín Sosa i Karla Sánchez

1 desembre del 2021

<https://letraslibres.com/revista/releer-a-los-clasicos-podria-ayudarnos-a-cuestionar-nuestras-hipocresias-mas-viles/>